

Ocena dorobku naukowego, działalności dydaktycznej i organizacyjnej

dr Przemysław Michalskiego

w związku z wszczęciem postępowania o nadanie

stopnia doktora habilitowanego **nauk humanistycznych** w dyscyplinie **literaturoznawstwo**

A. Sylwetka naukowa Habilitanta

Dotychczasowa kariera naukowa dr Przemysława Michalskiego związana jest głównie z dwoma krakowskimi uniwersytetami: z Uniwersytetem Jagiellońskim, gdzie w 1996 roku uzyskał magisterium, a następnie w 2005 roku obronił doktorat w zakresie literaturoznawstwa; oraz z Uniwersytetem Pedagogicznym im. Komisji Edukacji Narodowej, który od 2006 roku do chwili obecnej jest jego podstawowym miejscem zatrudnienia. W różnych okresach Habilitant pracował także w Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego i w Nauczycielskich Kolegiach Języków Obcych (Bielska Biała, Gama Bell w Krakowie, Sucha Beskidzka). Choć te ostatnie w sposób oczywisty nie są zorientowane na rozwój naukowy jako taki, to wydaje się, że w przypadku dr Michalskiego przyczyniły się – z racji właściwego im profilu pedagogicznego – do budowania umiejętności klarownego spójnego dyskursu, jaki można obserwować zarówno w jego monografii jak i innych publikacjach przedstawionych jako podstawa do postępowania habilitacyjnego. Od samego początku droga naukowa dr Michalskiego prowadzi przez poezję. Pracę doktorską napisaną pod kierunkiem dr hab. Teresy Beli, prof. UJ, Habilitant poświęcił poezji Gerarda Manleya Hopkinsa (*Elements of Mysticism in the Poetry of Gerard Manley Hopkins*). Praca ta z późniejszymi poprawkami i uzupełnieniami została wydana drukiem jako obszerna, bo prawie dwustruonicowa monografia zatytułowana *Gerard Manley Hopkins and the Problem of Mysticism* (Kraków, Wydawnictwo Libron, 2013). Obecnie dr Michalski jest adiunktem w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Katedrze Literatur Anglojęzycznych.

B. Ilościowa ocena osiągnięć naukowo-badawczych Habilitanta

W dorobku naukowym Habilitanta po doktoracie figurują dwie monografie: pierwsza i najważniejsza z punktu widzenia postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego to przedstawiona przez dr Michalskiego jako tytuł osiągnięcia naukowego książka *'No friendly God ...'? (Self-)Manifestations of the Divine in the Poetry of R.S. Thomas* (Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2016); natomiast druga monografia, *Gerard Manley Hopkins and the Problem of Mysticism* (Kraków, Wydawnictwo Libron, 2013), jest publikacją opartą na jego pracy doktorskiej.

Od uzyskania stopnia doktora Habilitant wykazał łącznie dziewiętnaście publikacji, z czego siedem wchodzi w skład przedstawionego osiągnięcia naukowego. Publikacje te ukazały się albo jako rozdziały w tomach zbiorowych, albo jako artykuły w periodykach naukowych, z tego trzy znajdują się w bazie Web of Science (WoS) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH). Z wyjątkiem trzech są to wszystkie publikacje w języku angielskim, a dwie stanowią polskojęzyczną wersję tekstu angielskiego. Jeden z artykułów dr Michalskiego ukazał się w publikacji z zakresu filozofii (*W kręgu Kierkegaarda*).

Ponadto dr Michalski jest autorem jednego rozdziału w publikacji o charakterze popularno-naukowym w cyklu na temat historii literatury angielskiej wydawanym przez jego macierzysty Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie.

W autoreferacie Habilitant wykazał również dwa artykuły przyjęte już do druku oraz trzy na etapie recenzji. Tylko jeden z nich dotyczy R.S. Thomasa. W pozostałych Habilitant zajmuje się poezją T.S. Eliota i Czesława Miłosza.

C. Opisowa ocena osiągnięcia naukowego Habilitanta

Przedstawione do oceny osiągnięcie naukowe Habilitanta – w rozumieniu art.16 ust. 2 Ustawy o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. nr 65, poz. 595, z późn. zmianami) oraz Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. (Dz. U nr 196, poz.1165) w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego – to monografia zatytułowana *"No friendly God..."? (Self-)Manifestations of the Divine in the Poetry of R.S. Thomas*, która się ukazała w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w 2016. Książka liczy ponad 260 stron, łącznie z indeksami i bibliografią obejmującą 150 pozycji, w znamienitej większości są to źródła drukowane. Do publikacji książkowej monografia habilitacyjna dr Przemysława Michalskiego została zrecenzowana przez Profesor Aleksandrę

Kędzierską z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Profesor Jean Ward z Uniwersytetu Gdańskiego.

Jak już sam tytuł wskazuje monografia dr Michalskiego poświęcona jest religijnemu wymiarowi twórczości jednego z najwybitniejszych, a przy tym bez wątpienia trudnych w odbiorze i niejednoznacznych poetów anglojęzycznych XX w., Walijszyka i anglikańskiego księdza Ronalda Stuarta Thomasa. Niejednoznaczność wypowiedzi poetyckich R.S. Thomasa na temat Boga oraz jego zmagania się z ontologiczną nieokreślonością Bóstwa uwypukla także bardzo trafnie sformułowany tytuł książki, osadzony na wersie z wiersza Thomasa, z mądrze użytym znakiem zapytania i przemyślanym zastosowaniem nawiasów dla prefiksu 'self-'. najczęściej pojawiającego się w jego wypowiedziach poetyckich jako *deus absconditus*, a więc Istota?, Osoba?, Zasada Wszechrzeczy?, Byt?, który umyka poszukiwaniom intelektu i chowa się bądź to w materialnych figurach świata, bądź w fizycznym kształcie człowieka, na którego egzystencjalnym horyzoncie w wizji Thomasa nie leży w pierwszym rzędzie chwała zmartwychwstania, ale cierpienie i krzyż. O dużej wrażliwości Autora, zarówno lingwistycznej jak i teologicznej, niezbędnej przy tego typu studium, świadczy wybór słowa 'manifestations' na określenie tego, co w języku polskim moglibyśmy najprościej określić jako 'objawianie się' Boga. Niemniej jednak wydaje się, że w myśleniu teologicznym istnieje ważna, choć subtelna, różnica między Objawieniem się Boga poprzez Wcielenie ('Revelation') a jawieniem się czyli pokazywaniem się Boga, manifestowaniem boskiej obecności ('Manifestation'). Habilitant, świadomie albo podświadomie (co oczywiście w niczym nie umniejsza wagi takiego a nie innego wyboru słownictwa dla tytułu rozprawy) wykazał podkreślenia godną wrażliwość na ten niuans języka, za którym stoi długa tradycja chrześcijańskiej teologii.

Książka dr Michalskiego składa się z siedmiu zasadniczych rozdziałów, które poprzedza krótki „Wstęp” i zamyka krótka „Konkluzja”. „Wstęp” kreśli podstawowe założenia metodologiczne, jakie Autor przyjął w przedstawionej rozprawie i główne wytyczne, jakie mu przyświecały najpierw w prowadzonych badaniach literaturoznawczych, a następnie w przedstawianiu analizowanego materiału. „Wstęp” uczula czytelnika na heterogeniczność i nierzadko wewnętrzne wzajemne wykluczanie się tekstów podejmujących tematykę Boga / Bóstwa wynikające z meandrow epistemologicznych, jakimi podąża myśl księdza-poety, a także z dużego stopnia nieortodoksyjności poglądów samego R.S. Thomasa. Dr Michalski uzasadnia tu także rozróżnienie terminologiczne między słowami 'God' ('Bóg') i 'the divine' ('bóstwo', 'boskość'), jakie będzie się pojawiało na kartach książki, gdzie pierwsze oznacza osobowego Boga chrześcijańskiej ortodoksji, zaś drugie bezosobową 'boskość' bytu. W tym rozróżnieniu dr Michalski nawiązuje do Mistra Eckharta, średniowiecznego mistyka, filozofa i teologa, a głębią spojrzenia wykracza poza ciasne ramy słownikowej definicji, która najczęściej tłumaczy 'the

divine' jako 'God'. Ze „Wstępu” także czytelnik dowiaduje się m.in., że Autor pominął podejście diachroniczne, a przyjął synchroniczne, jak również, że dyskurs rozprawy oparty jest na założeniu tożsamości głosu poetyckiego, czy też poetyckiego 'ja', z osobą samego autora poezji. W świetle całokształtu dorobku pisarskiego R.S. Thomasa oraz tematyki przedstawionej do recenzji książki, obydwie założenia mają uzasadnione podstawy.

Już sam spis treści i tytuły siedmiu kolejnych rozdziałów, z bardzo trafnie wmontowanym w każdy z nich odpowiednim cytatem z R.S. Thomasa, pokazują logiczną przejrzystość, z jaką Habilitant ogarnia bogaty, a przy tym w ogromnym stopniu zróżnicowany dorobek poetycki R.S. Thomasa, na który składają się nie tylko liczne wiersze ale także eseje i proza literacka, co znajduje też swoje odzwierciedlenie w dyskursie rozprawy.

W Rozdziale I Autor skupia uwagę na teologii apofatycznej i omawia tę część poezji Thomasa, która postrzega bóstwo w metafizycznych kategoriach zbieżności przeciwieństw, jako byt, który w relacji do człowieka zawsze oscyluje między obecnością i nieobecnością. Dla Thomasa, podobnie jak dla wielu mistyków, do których niejednokrotnie nawiązuje w książce Autor, boska nieobecność staje się „Via Negativa” manifestowania obecności Boga w świecie. W kształtach Thomasowej poezji „Via Negativa” nierzadko przybiera formę specyficznego ascetyzmu słowa i szczególnej absorpcji milczenia, co dr Michalski określa w swojej książce jako „najmniej niedoskonały sposób mówienia o Bogu” [“silence as the least imperfect mode of speaking about the divine”, (s. 33)].

Rozdział II jest najbardziej logiczną kontynuacją refleksji poetyckiej i religijnej, do jakiej skłaniał Rozdział I. Tu bowiem Autor skupia się na tej części twórczości Thomasa, gdzie nieuchwytny, niedefiniowalny, niewidzialny i bezosobowy Bóg, którego Mistrz Eckhart określa jako *Gottheit*, wchodzi poprzez Wcielenie w ludzką materialność i przyjmuje cielesną i historyczną postać w osobie Jezusa Chrystusa. Tak więc Chrystus wydaje się być najbardziej czytelnym samoobjawieniem się Boga ('divine self-manifestation') – i to bez nawiasów ograniczających prefiks 'samo-' ('self-'). Paradoksalnie jednak Chrystus w poezji Thomasa nie staje się jednoznaczną pieczęcią wizerunku bóstwa wybitą w konkretnych wymiarach czasu, przestrzeni i materii. Poprzez wnikliwą analizę wybranych wierszy Habilitant śledzi meandry swoistej chrystologii R.S. Thomasa, która nierzadko ociera się o heterodoksję, poeta bowiem w swojej refleksji nad Jezusem Chrystusem odgrzebuje dawne herezje i stare kontrowersje religijne, jak np. monofityzm, arianizm, doketyzm, adopcjonizm itp., odzwierciedlające trudności, z jakimi zmagają się rozum w obliczu unii hipostatycznej, jaką głosi chrześcijańska ortodoksja. Trafnie ilustrując swój wywód materiałem poetyckim Autor pokazuje, choć od strony subiektywnej niczego szczególnie nie uwypukla, pewną ograniczoność chrystologii Thomasa, którego pesymistyczna wizja Chrystusa zdominowana jest przez Krzyż i gdzie brakuje przestrzeni myśli na radosną ekstazę Przemienienia na Górze Tabor czy

doświadczenia triumfu Zmartwychwstania.

Podobny koloryt emocjonalny, jaki nadają bardzo częste w wierszach Thomasa aporie, gdzie rozum zмага się z tajemnicą wiary, czytelnik odnajduje w Rozdziale III, poświęconym objawianiu się boskości w materialnym świecie przyrody. Przyroda jednak, podobnie jak Chrystus w Thomasowej wizji, nie daje przejrzystego i jednoznacznego obrazu bóstwa. Staje się ona bowiem nośnikiem wzajemnie się wykluczających sprzeczności należących do przeciwstawnych biegunów etycznych dobra i zła. Z jednej strony jest świadectwem harmonii, piękna, niegasnącego pulsu życia, które są atrybutami boskości. Z drugiej strony jednak R.S. Thomas, wnikliwie myślący obserwator, a jednocześnie człowiek o psychice dotkniętej nutą smutku i wątpienia, z bólem i zdumieniem zauważa, jak bardzo świat naturalny przeniknięty jest duchem wojny, zabijania, żerowania na słabszych, czy wreszcie jak ogromne znaczenie ma w tym świecie apoteoza brutalnej, biologicznej siły oraz jak ogromne jest skażenie życia śmiercią. Cała Natura wydaje się być rozpięta między tymi dwoma biegunami, a R.S. Thomas z typową wyostrzoną wrażliwością poety toczy wewnętrzną walkę o zrozumienie obecności dobrego i wszechmocnego Boga na negatywnym biegunie zła. Pod kątem takiej właśnie walki Autor analizuje wiersze R.S. Thomasa zawarte w tym rozdziale. One też najdobitniej potwierdzają tezę, konsekwentnie też bronioną przez samego dr Michalskiego, że R.S. Thomas nie jest ani ateistą, ani agnostykiem. Wydaje się, że nawet określenie Johna Barniego, 'atheist manqué' (s. 121) nie w pełni oddaje charakter relacji Thomasa do Boga, którą charakteryzuje oparte jednakowoż na solidnej wierze pragnienie uchwycenia – doświadczeniem bądź intelektem – Boga, który jest w oczach poety ważną, bo wszechogarniającą, ale wiecznie umykającą obecnością.

Kolejne dwa rozdziały prowadzą czytelnika do swoistej logistyki objawiania się Boga w świecie. Rozdział IV poświęcony jest posłudze kapłańskiej, stąd w sposób ewidentny bazuje on na doświadczeniu własnym księdza-poety. Wiersze, jakie tu zostały pokazane i omówione są, według słów dr Michalskiego, utworami najbardziej autobiograficznymi. Thomas ma głęboką świadomość wagi i znaczenia kapłaństwa, które postrzega w kategoriach posługi pośredniczenia między przestrzenią bóstwa i przestrzenią człowieczeństwa. To nie zmienia jednak faktu, że boleśnie odczuwa obowiązki kapłańskiego życia. Kapłaństwo często staje się dla Thomasa ciężarem, a kontakty z niezdolnymi do wyższych lotów parafianami w małych walijskich osadach, są źródłem frustracji. W analizie wierszy, które zogniskowane są na wyzwaniach, jakie obowiązki duszpasterskie stawiają przed Thomasem, Autor podkreśla rozdarcie między artystą i księdzem, tym bardziej uderzające, że rozgrywa się ono na płaszczyźnie skądinąd bardzo silnych związków poezji i religii. Rozdział V koncentruje się na ograniczonej, ale intencjonalnie utworzonej przez człowieka przestrzeni sacrum, jaką stanowi materialny budynek kościoła czy kaplicy. Dla Thomasa, mimo wszystkich jego niepewności i wahań, jest to przestrzeń niosąca największy

potencjał realizacji spotkania z bóstwem, którego dramatycznie poszukuje człowiek. W tym kontekście Autor zwraca uwagę na zainteresowanie R.S. Thomasa małymi zwyczajnymi kościółkami i kapliczkami raczej niż imponującymi architektonicznym kunsztem dużymi kościołami monastycznymi i katedrami. Odzwierciedla to charakterystyczny rys duchowości poety, któremu bliższe jest poszukiwanie Boga w ciszy i intymności relacji niż w ekstatycznych uniesieniach, jakie zdają się wzbudzać np. szybujące w wysokość gotyckie katedry. Choć należy przyznać dr Michalskiemu rację, że mówienie *per analogiam* jest jednym z wielu niedoskonałych sposobów ('one of the many imperfect ways') przybliżenia się do tajemnicy Boga (cf. s. 118), to jednak jest też jednym z niewielu sposobów dostępnych ludzkiemu poznaniu i dyskursowi. Stąd nie dziwi, że myślenie i postrzeganie *per analogiam* pojawia się w poezji Thomasa, choć – jak pokazuje Autor – nierzadko jest ono uwikłane w różnego rodzaju aporie, także tam gdzie kontemplując popadające w ruinę i opuszczone budynki kościelne ksiądz-poeta dostrzega w nich obraz stanu ducha społeczności wierzących, a nawet upadku wiary.

Dwa ostatnie rozdziały omawiają wiersze wskazujące na samo-objawianie się bóstwa, czy też innymi słowy manifestacje boskości w obszarach, których z reguły nie można wpisać w paradygmaty doktryny chrześcijańskiej ani też umieścić pod parasolem samej li tylko wiary: są to narracje mitotwórcze oraz karmiona rozumem nauka. Rozdział VI analizuje te wiersze Thomasa, które wykazują cechy mitotwórcze, najczęściej dotyczące dzieła stworzenia i początków wszelkiego bytu. Dalekie są one od jakiegokolwiek chrześcijańskiej ortodoksji, nawet tej, która osaczona niepewnością, jak sam R.S. Thomas, stawia pytania. Prezentując nieraz perwersyjne bóstwo albo alternatywne kosmologie, wiersze te nie zmierzają do teologicznej poprawności. Niektóre z nich podobne są do apokryficznych wariacji muzycznych na temat manifestowania boskości w świecie. O ile na wiersze z Rozdziału VI można patrzeć jako na pewnego rodzaju ironiczny żart i grę poety, o tyle ostatni Rozdział VII podejmuje tematykę traktowaną bardzo poważnie przez samego Thomasa. Chodzi o znany filozofom i teologom problem wzajemnej relacji wiary i nauki, czy inaczej możliwości współistnienia *fides* i *ratio*. Poezja R.S. Thomas pokazuje jego próby odpowiedzi na pytanie czy nauka stanowi zagrożenie dla myślenia w kategoriach metafizycznych czy, przeciwnie, daje wierzącemu poecie efektywne instrumentarium werbalne i pojęciowe do wyrażania objawiania się Boga w świecie fizycznym, który opisuje nauka. Dr Michalski pokazuje R.S. Thomasa z jednej strony jako wroga materialistycznego redukcjonizmu i zorientowanej na sam tylko zysk techniki, która pojawia się w twórczości walijskiego księdza jako złowieszcza 'Maszyna'; z drugiej zaś strony podkreśla dostrzeganie przez Thomasa znaczenia odkryć i nowych teorii naukowych dla ludzkich poszukiwań obecności Boga i manifestacji bóstwa, co dobitnie ilustruje nazwanie Boga w jednym z wierszy „Panem Molekuły” ('Lord of the molecule'), który to zwrot wykorzystał Habilitant w tytule ostatniego rozdziału książki.

Przedstawione w tym rozdziale wiersze, bardzo rzetelnie wybrane przez Autora i stosownie podzielone na dwie grupy, zdecydowanie jednak przechylają języczek wagi w stronę poezji skłaniającej się ku pozytywnym skutkom dialogu nauki z wiarą. Z właściwą sobie wrażliwością na kwestie języka i dobór słów dr Michalski podkreśla też charakterystyczne dla Thomasa i wyróżniające go spośród innych współczesnych poetów poszukiwanie w domenie nauki semantycznych inspiracji dla dyskursu poetyckiego.

Książkę zamyka obszerna bibliografia oraz dwa indeksy: indeks nazwisk oraz indeks tytułów wierszy. R.S. Thomas jest poetą, który wzbudza obecnie duże zainteresowanie zarówno krytyków jak i czytelników oraz miłośników poezji. Stąd uwidoczniła się w Bibliografii wielość publikacji na temat Thomasa, którą Habilitant umiał właściwie wykorzystać: z jednej strony włączając bieżący dyskurs krytycznoliteracki w tok swoich rozważań, z drugiej zaś unikając automatycznego powielania opinii innych. Dzięki temu zachował myślową samodzielność i nadał rozprawie jej własny oryginalny kształt.

Jak każda bardzo dobra książka – i ta również inspiruje czytelnika do zadania pytań a także do podjęcia z Autorem dyskusji. Można by zastanawiać się, na przykład, czy słowom Thomasa, skądinąd szokującym w ustach księdza, o tym że Zmartwychwstanie jest metaforą (s. 127), nie można nadać głębszego sensu nawiązującego do szerokiego rozumienia metafory jako podstawowego instrumentu poezji, a samej poezji jako sposobu docierania poprzez obraz do prawdy absolutnej, której nie potrafią wyrazić żadne słowa. I w podobnym duchu: czy zamiast myślenia panteistycznego, jakie widzi Autor w kontekście refleksji z autobiografii Thomasa *Neb* (s. 87) nie można wprowadzić kategorii myślenia sakramentalnego, które jest bardziej kompatybilne z chrześcijaństwem. Pisząca te słowa chętnie też dowiedziałaby się od znawcy poezji R.S. Thomasa, a dr Michalski jest nim bez wątpienia, czy i jak poetyckie wypowiedzi Thomasa, o których Autor mówi, że są nacechowane „niepoprawną mizoginią” (‘Thomas’s apparently incorrigible misogyny’, s. 214) sam poeta godzi z wysoką pozycją i rolą kobiety uwidocznioną we Wcieleniu w osobie Maryi – Matki Boga. Podobnie, czy i w jakim stopniu Biblijna opowieść o grzechu pierworodnym, który skutkuje utraceniem, a więc jakimś skażeniem Raju, ma wpływ na to w jaki sposób Thomas postrzega Boga objawiającego się w świecie przyrody (Rozdz. III). Tego typu pytania jednak nie wynikają z żadnych braków czy niedociągnięć w samej rozprawie habilitacyjnej lecz wprost przeciwnie, są wyrazem stawania wobec bogactwa myśli i rozmachu badawczego, z jakim Autor podchodzi do tematu. Jego studium bowiem świadczy nie tylko o dogłębnej znajomości twórczości samego R.S. Thomasa, ale także o szerokim rozeznaniu i swobodzie, z jaką Habilitant porusza się w dziedzinie poezji nawiązując do wpływów, podobieństw i przywołując takie nazwiska jak George Herbert, John Donne, Gerard Manley Hopkins, T.S. Eliot, Philip Larkin i wielu innych.

Nieliczne zastrzeżenia recenzentki dotyczą pewnych aspektów strony formalno-technicznej. Cytowania są głównie z dwóch zbiorów: *Collected Poems: 1945-1990* (CP) oraz *Collected Later Poems: 1988-2000* (CLP), co jest zrozumiałe wobec ogromnej liczby i dużego rozproszenia wierszy Thomasa. Nie zawsze jednak jest tu Habilitant konsekwentny; na przykład „Cain” (s. 68) cytowany jest z odniesieniem do *H'm*, ale już „The Coming” (s.84), który także został opublikowany w *H'm* jest cytowany z odniesieniem do *Collected Poems*. Zdarzają się też Autorowi stwierdzenia typu „w jednym z wierszy...” (‘in one of the poems of *Counterpoint*’, s.52), który to wiersz następnie cytowany jest w dość dużym fragmencie (całości?), z podaniem odniesienia do zbioru *Collected Later Poems* (CLP 122), ale bez podania innych szczegółów. I choć pisząc te słowa rozumiem, że w podejściu synchronicznym, które przyjmuje dr Michalski, poszczególne daty, a może i tytuły nie mają tak wielkiego znaczenia, to jednak wołałabym, aby czytelnik mógł zidentyfikować każdy wiersz wspomniany przez Autora za pomocą tytułu, a tam gdzie tytułu nie ma, aby było to wyraźnie zaznaczone. Podobnie, wiersz cytowany z odniesieniem do *Collected Later Poems* i rozpoczynający się słowami “The breaking of the wave” (s. 73) nie ma tytułu, ale skąd ma czytelnik wiedzieć, że pochodzi ze zbioru *The Echoes Return Slow* (1988) zawierającego wiersze nie opatrzone tytułem, skoro Autor nie podaje takiej informacji? Osobiście wołałabym wiedzieć, wszędzie tam gdzie tylko to jest możliwe, z jakiego zbioru wiersz pochodzi, np. „Raptor” (s. 76) podany jest tylko z odniesieniem do *Collected Later Poems*, a wiedza, że pochodzi z *No Truce with the Furies* (1995) byłaby cennym dopełnieniem odczytywania tego utworu poetyckiego. Najprawdopodobniej formalno-techniczne usterki, o jakich wspominam, wynikają z bardzo dobrej znajomości i może nadmiernej ‘zażyłości’ Habilitanta z dorobkiem pisarskim R.S. Thomasa, co powoduje, że Autor pomija pewne kwestie uważając je za oczywiste albo mało istotne dla toku rozważań merytorycznych. I tak np. w odwołaniu 252 (s. 129) do cytatu z dłuższej wypowiedzi Thomasa Autor podaje tylko lakoniczne „R.S. Thomas: Priest and Poet” nie zaznaczając wcale, że chodzi o film Johna Ormonda.

Pragnę jednak podkreślić, że powyższe uwagi w żadnym stopniu nie zmieniają mojej bardzo wysokiej oceny zarówno monografii dr Michalskiego jak i jego metod badawczych. Monografia dr Michalskiego jest przykładem wnikliwie przeprowadzonej i wielowątkowej analizy poezji R.S. Thomasa, w oparciu o obszerny korpus badanego materiału poetyckiego, który obejmuje 162 wiersze (wyszczególnione w Indeksie). Sporo jest tu także odniesień do prozy Thomasa i jego różnych wypowiedzi, które znacząco uzupełniają obraz tego wymiaru Thomasowej poezji, jaki zapowiada Autor w tytule rozprawy i który z wielkim kunsztem tworzy prowadząc czytelnika przez kolejne rozdziały stanowiące etapy logicznie i przejrzyście rozwijanego dyskursu. Nie sposób nie zauważyć w książce dr Michalskiego imponującej erudycji Autora i wielkiej swobody, z jaką porusza się w domenie interdyscyplinarnej, gdzie poezja spotyka się z teologią, filozofią czy

religioznawstwem. Na szczególne uznanie zasługuje też u Habilitanta wnikliwość i dociekliwość analizy filologicznej, pełne szacunku schylenie się nad każdym słowem, podejmowanie semantycznej i kontekstualnej wieloznaczności i ambiwalencji. Przy tym Autor nigdy nie narzuca w sposób nachalny interpretacji; jego wywody analityczno- i krytycznoliterackie opierają się na paradygmacie pytania, a poza trybem interrogacji często też wchodzą w modus hipotetyczny, nie rzadko oferując alternatywne odczytania danego wiersza i wynikające z nich różne interpretacje, także inspirowane określoną teorią literacką albo filozofią, jak np. fenomenologia czy dekonstrukcjonizm. Studium dr Michalskiego bez wątpienia będzie pomocą dla wszystkich, którzy pragną pogłębić swoją wiedzę na temat twórczości R.S. Thomasa i poszukiwać rozwiązania zagadek metafizycznych na gruncie poezji.

Z książki dr Michalskiego emanuje głębokie zrozumienie twórczości literackiej konkretnego poety, R.S. Thomasa, a także pasja badacza literaturoznawcy w stosunku do poezji podejmującej wątki metafizyczne, w tym zmaganie się człowieka z nieobecną obecnością Boga. Na najwyższe uznanie zasługuje też duże odczytanie Autora nie tylko w krytyce literackiej, ale także – a może przede wszystkim – w związanej z jego badaniami literaturze teologicznej oraz filozoficznej.

Dr Michalski daje świadectwo wszystkim cechom kompetentnego i samodzielnego naukowca i literaturoznawcy o szerokich interdyscyplinarnych horyzontach nie tylko w monografii, ale również w szeregu artykułów przedstawionych do oceny w związku z procedurą habilitacyjną. Wszystkie one doskonale ilustrują profil naukowy Habilitanta, duże spektrum jego zainteresowań, wrażliwość językową i wnikliwość filologiczną badacza poezji. Ponadto ukazują one stały i konsekwentny rozwój badań literackich dr Michalskiego. Jego artykuły i rozdziały w książkach zbiorowych nie noszą znamion przypadkowości czy koniunkturalizmu. Poza kwestiami czysto merytorycznymi, które same w sobie zasługują na wysoką ocenę, pozwalają także dostrzec badacza, który świadomie podąża wytyczoną przez siebie ścieżką, realizując jednocześnie własne pasje i zainteresowania wykraczające poza literaturę i sięgające w domenę filozofii, teologii czy religioznawstwa. Habilitant w swoich artykułach naukowych łączy zapał do analizy z tendencjami do komparatystyki literackiej. Stąd pisząc o R.S. Thomasie dr Michalski poszukuje podobieństw i snuje refleksje nad różnicami z innymi poetami, jak Gerard Manley Hopkins czy Philip Larkin; umieszcza Thomasa w orbicie filozofii Kierkegaarda i myśli filozoficzno-teologicznej Eckharta. Oddzielne artykuły poświęca różnym aspektom poezji Philipa Larkina, T.S. Eliota, G.M. Hopkinsa, Theodora Roethkego oraz Czesława Miłosza, sytuując tych poetów w szerszym kontekście debaty intelektualnej, konkretnej filozofii, a także – w perspektywie ekfrastycznej – malarstwa. Inne jego artykuły są zamyśleniami nad naturą poezji, jej konfesyjnością, a także trudnościami, jakie może sprawiać odbiorcy.

Załączone publikacje określają nie tylko pole zainteresowań literackich Habilitanta, ale

także wskazują na bardzo wyraźnie wytyczony kierunek jego rozwoju naukowego, z kolejnymi etapami pracy badawczej oraz – wspomnianymi także w autoreferacie – nowymi obszarami dalszych dociekań literaturoznawczych w domenie poezji, widzianej zarówno w dialogu z filozofią i teologią, jak i poprzez zestawienie głosów różnych poetów.

W opinii piszącej te słowa zarówno książka monograficzna jak i inne publikacje wskazane jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę postępowania habilitacyjnego zasługują na wysoką ocenę i w pełni kwalifikują dr Przemysława Michalskiego do uzyskania statusu samodzielnego pracownika nauki.

D. Ocena aktywności naukowej

Już sam opublikowany dorobek naukowy Habilitanta świadczy o jego bardzo dużej aktywności naukowej. Obok dwóch monografii, licznych artykułów naukowych oraz rozdziałów w tomach zbiorowych własnego autorstwa, dr Michalski jest także współredaktorem *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Anglica* (zeszyt 4, w przygotowaniu zeszyt 5), który to periodyk znajduje się na liście czasopism punktowanych MNiSW. Dr Michalski jest także członkiem międzynarodowego stowarzyszenia *T.S. Eliot Society*.

Ważną miarą aktywności naukowej dr Michalskiego jest również 17 konferencji naukowych w kraju i za granicą, w których Habilitant brał udział wygłaszając referaty, w większości w języku angielskim. Należy podkreślić, że często były to konferencje o charakterze interdyscyplinarnym lub komparatystycznym, organizowane przez jednostki naukowe neofilologii (angielskiej, germańskiej), filozofii, czy też religio- i kulturoznawstwa, co odzwierciedla szerokie spektrum badawcze Habilitanta.

Aktywność naukowa Habilitanta na polu kontaktów akademickich oraz popularyzowania wiedzy i osiągnięć badawczych widoczna jest również na przykładzie jego uczestnictwa w europejskim programie wymiany i integracji naukowo-dydaktycznej, „Erasmus”. Habilitant prowadził zajęcia ze studentami i miał wykłady w 3 uniwersytetach Hiszpanii (Teneryfa, Barcelona, Almeria), a także we Włoszech (Rzym, La Sapienza) oraz w Portugalii (Instituto Politécnico de Bragança).

Dr Michalski dwukrotnie otrzymał nagrodę Rektora Uniwersytetu Pedagogicznego za działalność naukowo-badawczą: w 2013 roku była to nagroda zespołowa za monografię pt. „Literatura średniowiecza – od najazdu normandzkiego do roku 1485”; w 2014 roku była to nagroda indywidualna za książkę *Gerard Manley Hopkins and the Problem of Mysticism*.

Dużą aktywność dr Michalskiego na polu naukowym pokazują również jego bardzo konkretne i dokładnie sprecyzowane plany dotyczące najbliższych przedsięwzięć naukowo-

badawczych, takich jak udział w konferencji organizowanej przez *International Comparative Literature Association* w Wiedniu z referatem o lingwistycznych rozterkach R. S. Thomasa, czy też zaawansowana praca nad kolejną książką, tym razem o poezji Czesława Miłosza dialogującej z poetami języka angielskiego.

E. Ocena działalności dydaktycznej i organizacyjnej

Dr Michalski jest adiunktem w Instytucie Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie i jest związany z Katedrą Literatur Anglojęzycznych oraz Pracownią Badań Porównawczych nad Współczesną Kulturą Zachodnią. W swojej macierzystej jednostce dr Michalski prowadzi zajęcia na różnych rodzajach studiów (stacjonarnych i niestacjonarnych) pierwszego i drugiego stopnia oraz na studiach podyplomowych.

Szerokie spektrum przedmiotowo-tematyczne zajęć dydaktycznych prowadzonych przez Habilitanta doskonale wpisuje się w strukturę jego podstawowej jednostki akademickiej. Dr Michalski bowiem prowadzi różnorodne kursy literackie w zakresie literatury angielskiej, amerykańskiej oraz powszechnej, a także teorii literatury. Obok kursów stricte literaturoznawczych dr Michalski uczy także przekładoznawstwa oraz przedmiotów związanych z praktyczną nauką języka angielskiego. Wszystkie te kursy wymagają nie tylko rzetelnej wiedzy ze strony prowadzącego, ale także kompetentnego przygotowania autorskich programów i sylabusów. Jako bardzo dobry dydaktyk dr Michalski uzyskiwał wysokie pozytywne oceny ze strony studentów.

Z racji prowadzenia stosownych seminariów dyplomowych dr Michalski był promotorem ponad 30 prac licencjackich i magisterskich oraz recenzentem kilkudziesięciu innych. Praca dydaktyczna Habilitanta wymagała od niego także czynnego angażowania się w prace organizacyjne Instytutu (opieka nad studiami wieczorowymi, układanie harmonogramu zajęć, itp.). Prace organizacyjne w sferze działalności dydaktycznej dopełniało angażowanie się Habilitanta w prace organizacyjne w sferze działalności naukowej (pomoc w organizowaniu konferencji i sympozjów naukowych organizowanych w ramach Pracowni Badań Porównawczych nad Współczesną Kulturą Zachodnią).

Dydaktyka stanowi dla dr Michalskiego doskonałą obudowę jego działalności naukowej, a praca naukowo-badawcza, jak można domniemywać na podstawie dorobku naukowego i danych z autoreferatu, jest dużą inspiracją dla działalności dydaktycznej. Takie sprzężenie zwrotne bardzo dobrze rokuje na przyszłość dla pracownika naukowo-dydaktycznego, który aspiruje do statusu pracownika samodzielnego.

F. Podsumowanie i wnioski

Przedstawiony do recenzji dorobek naukowy dr Przemysława Michalskiego składa się z monografii pt. *'No friendly God ...'? (Self-)Manifestations of the Divine in the Poetry of R.S. Thomas* oraz z cyklu artykułów zasadniczo poświęconych różnym aspektom poezji, także w wymiarze interdyscyplinarnym i komparatystycznym.

Monografia autorska, stanowiąca osiągnięcie naukowe, spełnia wymogi ustawowe określone w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 1 września 2011 r. (Dz. U. 196 poz. 1165). Dorobek naukowy Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora uważam za wystarczający ilościowo, w pełni samodzielny i nowatorski. Wszystkie publikacje dr Przemysława Michalskiego świadczą o jego dużej erudycji, autentycznej pasji naukowej i dojrzałości badawczej. Jak to zaznaczałam wcześniej w opisowej ocenie osiągnięcia naukowego (część C) zarówno książka jak i inne mniejsze publikacje pokazują dr Przemysława Michalskiego jako kompetentnego badacza literaturoznawcę, który potrafi harmonijnie łączyć syntezę z analizą i swobodnie poruszać się w polu komparatystyki. Dr Michalski jawi się także jako wnikliwy i wrażliwy na niuanse językowe filolog, a przy tym naukowiec, który poprzez klarowny i wewnętrznie spójny dyskurs umie wzbudzać zainteresowanie prowadzonym tematem i przez to docierać do szerokiego grona odbiorców. Ponadto duża aktywność naukowa Habilitanta w połączeniu ze świadomie kształtowanym profilem badawczym i wyraźnie zarysowanym kierunkiem rozwoju, ze wskazaniem nowych obszarów studiów nad poezją, stanowią nie budzącą wątpliwości zapowiedź jak najlepszego wykorzystania przez dr Michalskiego jego potencjału naukowego.

Jestem przekonana, że prezentowane przez Habilitanta osiągnięcie naukowe, jego duża aktywność naukowa oraz udział w działalności dydaktycznej i organizacyjnej macierzystego Uniwersytetu stanowią w pełni wystarczającą podstawę do dopuszczenia dr Przemysława Michalskiego do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

